

Báró Bémer László, a szabadsághős váradai püspök

Kevesen tudják, hogy a Habsburg-ház iránti hűségéről ismert magyar katolikus papság és főpapság soraiból is többen lettek áldozatai a szabadságharc leverését követő rémuralomnak.

Váltakozó hadiszerencsével folyt a szabadságharc, amikor 1849 februárjában a Kápolna melletti csata után a magyar honvédsereg kénytelen volt visszavonulni a Tisza bal partjára. Windischgrätz, az osztrák csapatok fővezére a győzelem mámorában jelentést küldött a császárnak: „A lázadó csordákat szétszórta . . . remélem, hogy néhány nap múlva Debrecenben leszek.” Erre ugyan nem került sor, de az Olmützbe menekült császári udvarban azt hitték, hogy a szabadságharcot végleg leverték, ezért a király kiadta az ún. olmützi alkotmányt, amelyben hazánkat beolvastotta az „egy és oszthatatlan Ausztria császárságba”. A magyar kormány 1849 áprilisában Debrecenben tartotta azt a történelmi jelentőségű országgyűlést, ahol válaszlépésként kimondták a Habsburg-ház trónfosztását, Kossuth Lajost pedig az ország kormányzójává nevezték ki.

Horváth Mihály kultuszminiszter — aki maga is pap volt — az orosz cár beavatkozásának hírére elrendelte, hogy a papok május 27-től három héten át minden vasár- és ünnepnapon, továbbá az első és második héten csütörtökön a győzelem kivívása érdekében beszédeket tartsanak, könyörgő körmeneteket vezessenek, ezeken a napokon kétszer húzassák meg a harangokat és június hatodikára országos böjtöt hirdessenek. Külön is felszólított minden felekezeti lelkész, világosítsák fel a népet az „eszét-vesztett”, „hítségő habsburgi ház”-ról és az országot fenyegető katonai veszedelemről. Horváth Mihály szerkesztette azt az imát is, melyet a körmenetek alkalmával kellett elmondani.

A detronizáció kihirdetése, a hálaadó istentiszteletek tartása és az erősen politikai tartalmú könyörgés elismádkozása a szabadságharc leverése után sok pap számára keserves megpróbáltatást hozott. Mansbarth Antal csákbereányi, Mészáros Dániel sopornyai plébános életével lakolt, amiért a honvédsereget támogatta és a híveket kirtatásra buzdította. Rómer Flóris bencés szerzetes fegyverrel harcolt a szabadság oldalán, ezért nyolc évi börtönrre ítélték. Tompa Mihály keserű verse rájuk is vonatkozik: „Sokra sír, sokra vak börtön borul . . .”, „Van aki felkél és sírván megyen / Új hont keresni túl a tengeren”, miként a televízió képernyőjéről megismert Mednyánszky Cézár tábori főlelkész tette: mindvégig vitézül állta helyét a csatatereken, de a világi fegyverletétel után emigrálnia kellett. A főpapok közül a hatvanéves Rudnyánszky József besztercebányai püspök került elsőként börtönbe, hatévi vasban töltendő várfogságra ítélték. Hasonló sorsra jutott Jekelfalussy Vince szepesi püspök és Lonovics József egeri érsek is. A legkegyetlenebbül azonban a törődött egészséges báró Bémer László váradai püspökkel járt el Haynau. 1849. december 27-én katonai kísérettel Pestre hozatta, s bár Bémer a kényszerítő körülmények hatására püspöki hivataláról lemondott, mégis halálra ítéltette. Az ítéletet azután húszévi vasban töltendő várfogságra változtatta.

Bémer László 1784. április 8-án született a Szabolcs megyei Kisbáka községben (innen a „Kisbákai” előnév). Szülei: báró Bémer Antal és báró Döry Krisztina. Középsikolai tanulmányait Egerben és Ungváron végezte. 1804-ben szatmári papnövendék lett, majd Pesten, a központi papnevelő intézetben folytatta teológiai tanulmányait. Báró Fischer István egeri érsek még mint növendékét átvette az egeri főgyógyházmegyébe. 1811-ben szentelték pappá, és Gyöngyösrre kapott kápláni kinevezést. Alig nyolchavi segédlelkészkedés után a kunszentmártoni előjáróság, mint egyházfenntartó pátrónus, a nevezetessé vált fiatal hitszónokot a város lelkipásztorává választotta. Allását 1812. október 31-én foglalta el. Négyéves kunszentmártoni működéséről dicséretes hangon emlékeznek meg a fennmaradt okmányok. Jó szervezőkészségről és bölcsességről tett tanúbizonyságot, nemcsak mint lelkipásztor, hanem mint „kunsági iskolaigazgató” is. Ez utóbbi minőségében pontosan látogatta az iskolát, igen komolyan vette az iskolakötelezettséget, erélyesen kikelt a vasárnapi áhitatot zavaró „bandázások, tekézésék” és egyéb „visszaélések” ellen. Bémer László plébános nevéhez fűződik a kunszentmártoni városháza ünnepélyes felszentelése, amire 1813 novemberében került sor.

Négy év elmúltával felserélté javadalmát a fényeslitkei plébániával, hogy „az részére jutott jószágát (családi birtokát) hasznosabban és közelebről administralhassa.” Egyúttal a kisvárdai kerület esperese lett, majd

1828-ban báth-monostori apáti címet kapott. 1830-ban egri kanonok, kispépost és a Foglárintézet prefektusa, majd a hétszemélyes tábla ülnöke. 1843-ban emelkedett a váradi megyéspüspöki méltóságra.

Igy hivatalos tisztségéből eredően, ugyanakkor bizonyosra vehető, hogy *személyes meggyőződésből* (hiszen sokan tüntetően távol maradtak) vett részt 1849 áprilisában a trónfosztást kimondó debreceni országgyűlésen. A függetlenségi nyilatkozatot körlevélben adta a hívek tudtára, s ezt az egyházmege minden templomában fel kellett olvasni. 1849 decembereben fogták el, és a haditörvényszék „felségsértés” címén kötél általi halálra, illetve „kegyelemből” 20 évi várfogságra ítélte. Bémer meghurcoltatása a közvéleményben óriási felháborodást keltett. Ennek is tulajdonítható, hogy a várfogságtól hamarosan megszabadult, a püspöki székét azonban nem foglalhatta el. Különböző ausztriai kolostorokban, így Mária-Enzersdorffban és az Innsbruck melletti neustifti bencés monostorban töltötte az internálás éveit. A keserű számkivetettség idején írta meg elmélkedéseket és imádságokat tartalmazó *Lelki Vezér*, vagyis: igaz ájtatosságra és erényre buzdító különféle gyakorlatok, elmélkedések és imádságok című könyvét, melyet névtelen tisztelői adtak ki 1851-ben, Stöckholzer József bécsi nyomdájában. 1859-ben megvakult, ekkor hazaengedték Magyarországra. Sátoraljaújhelyen, majd Ungváron tartózkodott csendes visszavonultságban. Itt érte a halál 1862. november 4-én. Hamvai a nagyváradi székesegyház sírboltjában nyugsznak. Az ungvári házat, amelyben meghalt, később emléktáblával jelölték meg.

Neve és emléke elevenen él egykori működésének színhelyein. *Kunszentmárton* város önmagát és 1848-as hagyományait tisztelné meg azzal, ha utcát nevezne el hányatott életű, egykori lelkipásztoráról, báró Bémer László váradi püspökről.

Józsa László

Egy településnév-változtatás indítékai

Vácegres, az egykori Zsidó nevű falu, ma szerény település egy délkeletre, a Galga folyóra nyíló völgyben, a Gödöllői-dombság északi részén, Pest megyében. Hajdani jelentős középkori múltjára jelenleg már semmi sem emlékeztet helyben, nincsenek műemlékei. A legutóbbi évtizedben elveszítette önálló községi tanácsát is, Galgamácsához csatolták. Ma nincsen összesen ezer lakosa sem. Nagy múltú nemzetség ősi fészke volt pedig, de nevétől is megfosztották antiszemita „vezetők” az 1940-es évek első felében.

Árpád-kori adatok. A váci káptalan előtt 1237-ben a Zsidó (Zidoy) nemzetségbeli Cosma comes fia Achilles, aki Macha fia Mihály comes fia Macha gyámja, feltételek mellett eladta Turul birtokuk felét a pécsi káptalannak. Ez a Zsidó nemzetség első okleveles említése. Később, 1255-ből arról értesülünk, hogy a Zydov nembeli Hellynus fia Péter sógorágban van az Aba nembeli Kopolch fia Kopolch-csal. Erzsébet királyné 1284-ben Sydo testvérét, István királynefi főtárnokmestert megerősíti Tas (Thos) föld birtokában, melyen királynefi szentségghordozók élnek, ekkor említi először Zsidó (Sydo) falut és a zsidói prépostságot. A premonstreiek 1320-ban készült jegyzékében szerepel Zsidó (Sydow) monostora a váci egyházmegejében.

Anélkül, hogy a rendelkezésre álló bőséges adatokat tovább sorolnánk, a fentiek is elégségesek néhány következtetés levonásához. Az itt említett I. Mácsa (Macha) a XII. század második felében élt, a nemzetség kiemelkedő nemzetségekkel (Aba) házasodott össze. Eddig ismert személynévanyaga a római katolikus (István, Péter, Mihály), a bizánci, esetleg Fekete-tenger vidéki görög (Achilles, Hellynus, Kozma, Sydo) kultúrkör felé mutat. Az igen jellegzetes és fontos Mácsa talán szláv eredetű, amiben semmi rendkívüli sem lenne a Kárpát-medencében.

Mácsa (Galgamácsa) falu első okleveles említése 1379-ből való, ez a település a szomszédos Zsidóval, ahol a nemzetség Szent Balázs tiszteletére emelt monostora állott. Tőle tíz kilométeres körzeten belül északkeletre találjuk Szentkeresztet, a Kartal nemzetség és délkeletre Ákosmonostort (Galgahévíz-Szentandrás part), az Ákos nemzetség ősi fészket. A három nemzetséget a honfoglalás és államalapítás korának nemzetségei között tartja számon a történeti irodalom.

A nemzetség szerteágazása. A Zsidó nemzetségnek elég sok férfitagját ismerjük az Anjou-korból. Ezekből származott le a Zsidói (Sydou-i), a Becski, a Mácsai (Macha-i), a Csáky, a Szántai Petöfy stb. család. A Zsigmond-korban Sydow-i István fia Miklós temesi és bihari főispán, temesvári várnagy és testvére a török elleni harcban többször kitüntették magukat, azért királyi birtokadományokban részesültek. Legfontosabb szerzeményeik között említhető a Bihar megyei Adorján vára, melybe a váradi káptalan 1396. július 17-én iktatta be őket atyjukkal együtt a király parancsára. Erről az Adorjánról vette fel azután a Csáky család egyik előnevét, a másik: körösszeghi.

Amikor Csáky Miklós erdélyi vajda és testvére György 1421-ben birtokosztályt hajtanak végre, akkor a zsidói monostor kegyúri joga még közös marad, de 1422-ben átadják azt a királynak. A működő monostor utolsó okleveles említése 1476-ból való, ekkor Gergely a prépostja, nem valószínű, hogy az intézmény fennmaradt a török hódításig.

A Pest megye északi részén helyben maradt Zsidói, Mácsai és Becski családok a XIV–XV. században a köznemesség soraiban foglalnak helyet. Csáky Miklós erdélyi vajda és György testvére mellett 1422-ben a rokonok sorában Sydo-i István fia István és Becsk szerepel. Macha-i Bekcs fia István és Bekcs pedig 1414-ben tűnik fel.